ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»

Факультет географії, історії та туризму
Кафедра історії, теорії держави і права та філософії

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Голова Приймальної комісії Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
_____ Віталій ДЕМ'ЯНЧУК
від 27 травня 2026 року

ПРОГРАМА
вступного фахового випробування

для громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства,
при вступі на навчання для здобуття рівня вищої освіти **«Магістр»**

Галузь знань: **А Освіта / Педагогіка**

Спеціальність: **А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)**

Рівне - 2026

Програма обговорена та узгоджена на засіданні кафедри історії, теорії держави і права та філософії
Протокол № 8 від "13" 05 2026 року

Завідувач кафедри Віталій ЛЕВИЦЬКИЙ

Програма розглянута та схвалена на засіданні Приймальної комісії Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (Протокол № 4 від 27 травня 2026 року).

Відповідальний секретар Сергій БЛИЗНЮК

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного фахового випробування на спеціальність А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) для здобуття рівня вищої освіти «Магістр» на основі НРК7 містить основні й найбільш важливі з теоретичної та практичної точок зору питання з: історії України; всесвітньої історії, правознавства, теорії та методики навчання історії та правознавства у закладах загальної середньої освіти.

Мета вступного фахового випробування полягає у з’ясуванні рівня теоретичних знань та практичних навичок вступника, визначення рівня готовності до навчання для здобуття освітнього ступеня магістра із предметної спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) освітньо-професійної програми Середня освіта (Історія та правознавство).

Результати вступного фахового випробування використовуватимуться під час формування рейтингового списку та конкурсного відбору вступників у межах ліцензованого обсягу.

Вступне фахове випробування проводиться у формі письмових або онлайн тестів із використанням платформи дистанційного навчання MOODLE.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ

з/п	Назва змістовних компонентів, тем
1	**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ** **Вступ. Історія України як наука та навчальний предмет** Предмет і завдання курсу «Історія України». Історія як наука. Методологічна і теоретична основа курсу «Історія України». Історичні джерела: типологія і характеристика. Періодизація історії України. Місце історії України у всесвітній історії. Історіографія історії України. Огляд навчальної літератури з курсу. **Тема І. Найдавніші племена і держави на території України** Стародавня доба в історії України. Археологічні епохи на території України, їх характеристика. Доба привласнюючого господарства. Характеристика економічного, соціального і культурного життя первісної людини. «Неолітична революція», її зміст і наслідки для розвитку людського суспільства. Природно-господарські зони неолітичних культур: землеробсько-скотарська та мисливсько-рибальська. Трипільська культура (3,5-2,5 тис. років до н. е.) та її особливості. Релігійні уявлення ти мистецькі уподобання трипільців. Археологічні культури епохи міді-бронзи. Скотарські племена Приазовсько-Північнопричорноморських степів України: походження, суспільний лад і духовна культура. Походження і розселення скіфів (VII-II ст. до н е). Утворення скіфської держави та її політична історія. Царські скіфи, скіфи-кочовики, скіфи-орачі та скіфи-землероби. Заняття і матеріальна культура. Соціальне життя. Характерні риси релігії та мистецтва. Скотарські племена сарматів у степах Північного Причорномор'я та Приазов’я (III ст. до н. е. – III ст. н. е.). Походження сарматів. Господарство та матеріальна культура. Суспільне життя та духовна культура сарматів. Причини утворення давньогрецьких колоній у Причорномор’ї. Типи причорноморських грецьких полісів. Найбільші міста-колонії: Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра. Утворення Боспорського царства. **Тема 2. Східні слов'яни** Проблема виникнення слов'янства та її висвітлення в історичній літературі. Велике переселення народів і зміна етнічної карти Євразії. Розселення слов'ян по теренах України. Венеди, анти і склавини. Письмові відомості про давніх слов'ян. Зарубинецька археологічна культура (III ст. до н. е. – I ст. н. е.). Східні, західні й південні слов'яни. Східні слов'яни: етнічні особливості, заняття, побут, суспільні відносини та духовне життя. Системи землеробства. Виникнення Києва та його консолідуюча роль у державотворчому процесі. Перші

державні утворення у Середньому Подніпров'ї. Племінні-союзи полян, сіверян, дулібів, древлян, білих хорватів та ін. Відносини між слов'янськими племенами. Взаємини слов'ян з хозарами й норманами. Слов'яни і Візантія. Князь Кий. Перша давньоруська князівська династія. Становлення держави з центром у Києві. Князі Дір і Аскольд. Початок поширення християнства на Русі.

Тема 3. Київська Русь

Передумови утворення Київської Русі. Особливості державотворчого процесу у Східній Європі. Походження термінів «Русь», «Руська земля». Перетворення Києва на державний центр східнослов'янських племінних союзів. Теорії походження Київської Русі.

Геополітичне становище Київської Русі й зовнішня політика перших київських князів (Олег, Ігор, Ольга, Святослав). Зовнішньополітичні чинники централізації Київської держави. Внутрішня політика перших київських князів, процеси класотворення та соціально-реформаторська діяльність. Повстання древлян (945 р.). Війни з хозарами, болгарами, ясами (аланами) і касогами. Підкорення в'ятичів. Війни на Дунаї.

Міжусобна боротьба на Русі після смерті Святослава. Правління Володимира Великого. Завершення формування території Київської держави. Адміністративні реформи Володимира. Зовнішня політика держави, зміцнення її міжнародного авторитету. Передумови та причини прийняття християнства Київською державою. Хрещення Русі 988 р. Історичне значення запровадження християнства.

Господарське життя Київської держави. Розвиток сільського господарства, ремесла і торгівлі. Соціальна структура давньоруської держави в період найвищого піднесення. Характеристика аграрних відносин ранньофеодальної держави (вотчина, повинності селян, селянська громада, її соціально-економічні функції).

Міжусобна боротьба після смерті Володимира Великого. Ярослав Мудрий: внутрішня і зовнішня політика. Церковне життя. Міжнародне становище Київської Русі. Культурно-просвітницька діяльність Ярослава Мудрого. «Руська Правда» – перший звід давньоруського права.

Основні віхи формування давньоруського етносу: територія, мова, ментальність, духовне життя, побут. Походження і розвиток національної символіки. Усна народна творчість. Освіта і знання. Літописання. Література. Архітектура й образотворче мистецтво. Музика. Історичне значення Київської Русі.

Тема 4. Політична роздробленість Київської Русі. Галицька-Волинська держава

Київська держава за Ярославичів. Володимир Мономах і його боротьба за державну єдність Русі.

Причини державного відокремлення земель-князівств. Особливості економічного й політичного життя Київського, Чернігово-Сіверського,

Переяславського, Галицького та Волинського князівств. Зруйнування Києва Андрієм Боголюбським.
Економічне і політичне зростання Галицького князівства. Внутрішня і зовнішня політика Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Протистояння польській і угорській експансії. Роман Мстиславич.
Утворення Галицько-Волинської держави. Початок князювання Данила Романовича в Галичі. Суспільно-політичний і адміністративний устрій. Виникнення і зростання міст. Міжнародна політика Данила Романовича, Відносини з Золотою Ордою.
Боротьба Русі проти монголо-татарської навали. Битва на річці Калці 1223 р. Розорення Галицько-Волинського князівства та інших земель. Світове значення боротьби русичів з монголо-татарською навалою.
Галицько-волинська земля за наступників Данила Романовича (князь Лев Данилович, король Юрій І Львович). Утворення Галицької митрополії. Занепад Галицько-Волинської держави.
Культура періоду роздробленості Русі (XII – перша половина XVI ст.).

Тема 5. Українські землі під владою Литви і Польщі
Політичні, економічні передумови утворення та правова основа Литовсько-Руської держави. Встановлення влади литовських князів над Волинню, Чернігово-Сіверською землею, Поділлям, Київщиною та Переяславщиною. Особливості міжетнічних відносин у Великому князівстві Литовському, Руському та Жемантійському. Давньоруська мова та її статус.
Встановлення польської влади на Галичині. Зміна адміністративно-територіального устрою та системи органів державного управління. Становище русичів у польській державі.
Польська експансія на українські землі наприкінці XIV – XV ст. Кревська унія 1385 р. Загарбання польською шляхтою Галичини (1387 р.). Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва. Великий князь литовський Вітовт і його політика. Зміни в соціально-економічному й політичному положенні русичів у Польсько-Литовській державі. Ліквідація удільних князівств. Спроби збереження української державності. Повстання М. Глинського 1508 р.
Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Сіверську землю. Входження чернігово-сіверських земель до складу Московського царства. Напади татар і турків на українські землі.
Основні риси економічного життя українських земель у складі Литви і Польщі. Сільськогосподарське виробництво. Внутрішній і зовнішній ринок, орієнтація економіки українських земель. Фільварки. Сільська громада (копа). Початок закріпачення. Литовські статути (1529, 1566, 1588 року). Розвиток міст. Магдебурзьке право. Ремесла і торгівля. Соціальне становище українського населення у складі Польсько-литовської держави. Міжетнічні взаємини у польсько-литовську добу. Національні й соціальні рухи на українських землях. Повстання під проводом Мухи та Борулі.
Умови розвитку культури русичів у польсько-литовській державі. Розвиток

	української мови. Усна народна творчість. Освіта й писемність. Літописання. Література. Розвиток науки. Архітектура і містобудування. Живопис. Художні ремесла. Побут. Становище православної церкви у Великому князівстві Литовському та Польському королівстві. Відокремлення Московської митрополії від Київської, його історичні наслідки. Натиск католицизму. Полонізація. Релігійний гніт. **Тема 6. Українське козацтво як політична еліта українського народу** Причини, походження, джерела поповнення і час виникнення українського козацтва. Передумови створення регулярної військової організації козацтва. Козацька колонізація Причорноморських степів. Роль козацтва у захисті південних рубежів Великого князівства Литовського від турецько-татарських нападів. Поява перших Січей. Дмитро Вишневецький та його діяльність в об'єднанні козацьких сил. Військове мистецтво, життя і побут січовиків. Молдавські походи Івана Підкови. Військово-політична організація Запорозької Січі. Запорозька Січ як державно-політичне утворення. Місце Запоріжжя у тогочасній міжнародній політиці. Козацька символіка. **Тема 7. Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.)** Люблінська унія 1569 р., утворення Речі Посполитої та його наслідки для України. Соціально-економічний розвиток України. Зростання великого землеволодіння. Розвиток панщинно-фільваркового господарства. «Устава на волоки». Остаточне закріпачення селянства. Колонізація Лівобережної України. Розвиток міст, ремесел і торгівлі. Магдебурзьке право. Поява підприємств мануфактурного типу. Культурний розвиток українських земель наприкінці XVI – на початку XVII ст. Братський рух та його значення. Львівське, Київське, Луцьке братства, їх діяльність. Церковне життя. Берестейська унія 1596 р. та її значення. **Тема 8. Зростання козацтва у другій половині XVI ст. Козацькі повстання** Посилення соціального і національно-релігійного гніту в Україні. Урядова політика щодо козаків. Виникнення реєстрового козацтва. Формування суспільно-політичного устрою Запорізької Січі. Козацька адміністрація. Старшина, заможні козаки, козацька голота (сірома). Козацькі ради. Господарство, побут, звичаї козаків. Військове мистецтво. Духовний світ українського козацтва. Передумови розгортання національно-визвольної боротьби. Козацьке повстання Кшиштофа Косинського (1591-1593 рр.). Козацька війна під проводом Северина Наливайка. Покозачення українського селянства.

Турецько-татарські набіги на Україну та їх наслідки. Козацтво як захисник українського народу. Гетьман Самійло Кішка. Походи козаків на Молдавію, Лівонію, на Московське царство. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний, його політична, військова та просвітницька діяльність. Хотинська війна 1620-1621 рр.

Розгортання народної боротьби за національне визволення. Повстання під проводом М. Жмайла (1625 р.). Гетьман М. Дорошенко та його походи на Крим. Повстання Т. Федоровича (Трясила) (1630-1631 рр.). Іван Сулима. Статті для заспокоєння руського народу (1633 р.). «Доба золотого спокою». Зруйнування Кодака. Козацькі повстання 20-30-х років XVII ст. «Ординація Війська Запорозького реєстрового» (1638 р.).

Тема 9. Перша українська національна революція (визвольна війна українського народу середини XVII ст.)

Політичні, соціально-економічні, національно-релігійні й психологічні причини революції. Рушійні сили і характер революції. Проблема її типології, хронологічних меж і періодизації.

Підготовка і початок козацького повстання під проводом Б. Хмельницького. Битви під Жовтими Водами і Корсунем. Зародження ідеї автономізму.

Розгортання національно-визвольної і соціальної боротьби в 1648-1649 рр. Зборівський мир. Битва під Пилявцями. Похід на Галичину. Облога Львова і Замостя. Зборівський мирний договір, козацька автономія у межах Речі Посполитої.

Внутрішня і зовнішня політика українського уряду Війська Запорозького. Формування державних інституцій. Територія та кордони української автономії. Державна символіка. Створення української армії. Українські полководці – сподвижники Б. Хмельницького. Економічна і соціальна політика. Зовнішньополітична діяльність Б. Хмельницького.

Молдавський похід Б. Хмельницького. Берестецька битва 1651 р. Білоцерківський мирний договір 1651 р. та його умови. Битви під Батогом і Жванцем. Жванецька угода.

Відносини між Гетьманщиною і Московським царством. Переяславська рада 1654 р. і укладення українсько-російської міждержавної угоди. Березневі статті 1654 р.: зміст, ставлення до них різних верств суспільства і церкви, оцінка в історіографії.

Ліквідація старого державного ладу і зародження української козацької держави, її територія і адміністративно-територіальний устрій. Поділ на суспільні групи-стани. Соціальний аспект визвольної війни. Органи влади. Господарсько-фінансова політика. Дипломатична діяльність. Збройні сили.

Осінньо-зимова кампанія 1654-1655 рр. та її трагічні наслідки для козацької України. Битва під Охматовом 1655 р. Облога Львова та битва під Городком. Боротьба уряду за возз'єднання Західної України. Участь українських військ у боях у Білорусії та Литві. Дії корпусу А. Ждановича в Галичині та Польщі. Віленське перемир'я 1656 р. Встановлення спадкоємного гетьманату. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Б. Хмельницького. Підготовка українсько-

шведського військово-політичного союзу. Смерть Б. Хмельницького. Б. Хмельницький – державний, політичний діяч і воєначальник.

Тема 10. Українська козацька держава (друга половина XVII- XVIII ст.)

Становище України після смерті Б. Хмельницького. Ліквідація спадкоємного гетьманату. Основні напрямки політики І. Виговського. Розбудова Української держави. Корсунський договір 1657 р. між Гетьманщиною і Швецією. Полтавська трагедія. Зближення з Річчю Посполитою. Галицький договір 1658 р. Наступ Російського царства на Україну. Конотопська битва 1659 р. Кінець гетьманства І. Виговського та його наслідки для України.

Гетьманство Ю. Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Чуднівська кампанія. Поділ українських земель на Лівобережну і Правобережну Україну. Чорна рада. Гетьмани П. Тетеря та І. Брюховецький. Україна у політичних планах Росії, Польщі, Туреччини.

Посилення впливу московського уряду на політику Української держави. Андрусівське перемир'я 1667 р. Зміна зовнішньополітичного курсу І. Брюховецького.

Епоха «Великої руїни» на Правобережжі. Гетьман П. Дорошенко та державницький напрям його діяльності. Бучацький мирний договір 1672 р. Причини краху політики П. Дорошенка та його зречення гетьманства. Друге гетьманування Ю. Хмельницького. Чигиринські походи 1677, 1678 року. Бахчисарайська угода. «Вічний мир» і остаточне закріплення поділу України. Занепад Правобережної України.

Соціально-економічні наслідки визвольної війни. Зміна соціального та національного складу населення. Форми землеволодіння. Розвиток сільського господарства. Цехове ремесло та промисли. Переорієнтація напрямів зовнішньої та внутрішньої торгівлі. Адміністративно-політичний устрій Лівобережної України і Слобожанщини.

Наступ на політичну автономію України. Обрання гетьманом І. Мазепи. Коломацькі статті 1687 р. Основні напрямки економічної, соціальної, зовнішньоекономічної та культурно-просвітницької діяльності І. Мазепи. Зміцнення влади козацької старшини.

Україна на початку Північної війни. Таємна дипломатія І. Мазепи. Перехід І. Мазепи на бік Карла XII та наслідки цієї акції для України.

Обрання гетьманом І. Скоропадського. Воєнні дії взимку 1708-1709 рр. Полтавська битва. Смерть І. Мазепи, його місце і роль в українському національно-визвольному русі.

Обрання гетьманом України (в еміграції) П. Орлика. Розробка й прийняття «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького». Історичне значення діяльності П. Орлика.

Інкорпораційна політика царизму. Гетьман І. Скоропадський. Решетилівські статті 1709 р. Заходи Петра І щодо обмеження державних прав України та русифікації її населення. Утворення 1-ї Малоросійської колегії, її завдання і функції. Правління наказного гетьмана П. Полуботка. Боротьба козацької старшини за відновлення державних прав України. Зміцнення української

державності за гетьманування Д. Апостола. «Решительні пункти» 1728 р. Заснування Нової Січі. Діяльність гетьманського уряду.
Доля запорожців після Полтавської битви. Олешківська Січ. Заснування Нової Січі. Стосунки імперського уряду і Січі. Створення військових поселень. Нова Сербія і Слов'яносербія.
Тимчасове відновлення гетьманського правління. Кирило Розумовський. Посилення антиукраїнської політики за Катерини II. Скасування козацького устрою на Слобожанщині (1785 р.). Остаточна ліквідація гетьманства і створення 2-ї Малоросійської колегії. Політика П. Рум'янцева-Задунайського в Лівобережній Україні. Зруйнування Запорозької Січі (1785 р.). Російський уряд і козацька старшина. Кошовий отаман П. Калнишевський. Переселення запорожців. Заснування Задунайської Січі. Розселення козаків на Кубані і Дону. Скасування військового й адміністративного устрою Лівобережної України.
Культура України XVII – початку XVIII ст. Освіта й книгодрукування. Київська академія. Відкриття друкарень. Наука. Розвиток медицини й математики. Г. Сковорода. Літописи С. Величка і Г. Граб'янки.
Література й усна народна творчість. І. Котляревський та його «Енеїда». Театр і музика. М. Березовський, А. Ведель, Д. Бортнянський.
Архітектура. Українське бароко. Живопис. Д. Левицький, В. Боровиковський.
Побут, звичаї і культура запорожців. Місце церкви в духовному житті козаків. Система навчання і виховання молоді. Січова школа.

Тема 11. Соціально-економічне становище українських земель у другій половині XVIII ст. Національно-визвольна й антикріпосницька боротьба українського народу у XVIII ст.

Завершення процесу утвердження феодальної земельної власності на Правобережжі. Поширення магнатського землеволодіння і панщини. Розвиток міст, ремесел і торгівлі. Промислове виробництво Адміністративно-територіальний устрій земель.
Економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії. Зміни в сільському господарстві й аграрних відносинах. Розвиток тваринництва. Формування нових економічних відносин у сільському господарстві. Форми власності на землю. Зростання земельної власності дідичів, козацької старшини, духовенства. Панщина та інші феодальні повинності. Запровадження кріпацтва на Лівобережній Україні. Поширення кріпосного права на південноукраїнські землі (1796 р.).
Зрушення у промисловому виробництві. Товарне виробництво. Поширення найманої праці. Формування національного ринку. Розвиток внутрішньої торгівлі й товарно-грошових відносин. Зміцнення економічних зв'язків між господарськими районами України. Зовнішня торгівля. Українські міста та їх правове становище.
Україна в системі всеросійського ринку. Негативні й позитивні наслідки створення єдиного господарського комплексу Російської імперії.
Форми народного протесту проти відновлення національного і соціального

визиску. «Шукання козацтва». Виступ селян і козаків у с. Кліщинцях (1767-1770 рр.). Рух під керівництвом С. Гаркуші. Повстання в с. Турбаях. Посилення національного і соціального гноблення на Правобережжі та в західноукраїнських землях. Гайдамацький рух, його характер і рушійні сили. Повстання 1734 р. під проводом Верлана. Гайдамацьке повстання 1750 р. Опришківський рух. О. Довбуш, В. Баюрак, І. Бойчук. Коліївщина та її історичне значення.

Тема 12. Соціально-економічний розвиток українських земель та антикріпосницька боротьба у першій половині XIX ст.

Інтеграція територіальних надбань Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII ст. Адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ українських земель у складі іноземних держав. Демографічні показники й етнічний склад населення українських земель. Національне та соціальне становище українського населення.

Адміністративно-територіальний устрій та населення західноуаїнських земель. Колоніальна політика австрійського уряду. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II, їхня роль у розвитку економічного й суспільного життя Галичини та Буковини.

Україна в російсько-турецькій війні 1806-1812 рр. Бухарестський мирний договір та його наслідки для України. Участь українського населення у російсько-французькій війні 1812 р. Утворення Азовського козацького війська. Функціонування поміщицького господарства на українських землях. Становище селянства. Закріпачення селян Південної України (1796 р.). Урочна система виконання панщини. Військові поселення. Поширення ринкових відносин. Товаризація поміщицького господарства. Машини і вільнонаймана праця. Розшарування селян і руйнування селянської общини. Місячина. Орендування поміщицьких земель. Дрібні селянські промисли, чумакування й візникування.

Початок промислового перевороту. Південна Україна: характеристика економічного розвитку, галузева спеціалізація, характер виробничих відносин у сільському господарстві та промисловості. Зародження фабрично-заводського виробництва. Розвиток промисловості. Шляхи і транспорт. Міста. Зростання морських портів. Розвиток внутрішньої торгівлі. Місце України в зовнішній торгівлі Російської імперії.

Національний і соціальний гніт на українських землях. Форми й характер протесту українського населення. Виступ бузьких козаків (1817 р.). Повстання чугуївських вільнонайманих поселенців на Харківщині (1819 р.). Селянські рухи на Дону і в Південній Україні (1818-1820 рр.). Шебелинське повстання 1829 р. Селянські виступи під проводом Устима Кармелюка (1813-1835 рр.) на Поділлі і Волині.

Криза феодальних відносин у Західній Україні. Форми антикріпосницькоі боротьби. Рух опришків. Революційний рух на західноукраїнських землях, селянські виступи в Галичині, на Буковині (JI. Кобилиця), у Закарпатті («холерні бунти»).

Поширення декабристського руху в Україні. «Союз благоденства». Створення «Південного товариства» і «Товариства об'єднаних слов'ян».
Національна ідея в суспільно-політичному русі першої половини XIX ст. Створення Кирило-Мефодіївського братства. М. Костомаров, П. Куліш, М. Гулак, В. Білозерський – засновники організації Т. Шевченко – суспільно-політичний діяч, його участь у братстві. Значення діяльності кирило-мефодіївців у розвитку українського національного руху.

Тема 13. Економічний розвиток українських земель на рубежі XIX-XX ст.
Особливості соціально-економічного розвитку українських земель напередодні реформи 1861 р. Основні законодавчі акти аграрної реформи в Україні, її специфіка та наслідки.
Адміністративне реформування у другій половині XIX ст. (судова, земська, військова, шкільна, цензурна, фінансова реформи та реформа міського самоврядування). Вплив реформ 60 -70-х років на соціально-економічний і політичний розвиток України.
Наддніпрянська Україна в пореформений період. Початок капіталістичної індустріалізації в Україні. Особливості й перебіг промислового перевороту. Політика протекціонізму. Залучення іноземних капіталів. Створення великої фабрично-заводської індустрії. Перетворення України на головну вугільно-металургійну базу Російської імперії. Провідні галузі промисловості України. Спеціалізація промислових районів. Розвиток транспорту. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля.
Аграрні відносини в Наддніпрянській Україні. Залишки кріпацтва. Поєднання відробіткової та вільнонайманої системи. Розвиток товарного рільництва та тваринництва. Застосування машин у сільському господарстві. Соціальне розшарування селянства.
Особливості економічного розвитку західноукраїнських земель. Формування промислового сектора в Західній Україні. Розвиток Дрогобицько-Бориславського нафтового району. Галузі промисловості. Проблеми у сільськогосподарському секторі. Початок трудової еміграції. Кооперативний рух.

Тема 14. Українська культура на хвилі національного відродження
Національна політика царизму в Україні. Виникнення громад та їх культурно-освітня діяльність наприкінці 50 – на початку 60-х років XIX ст. Перший український журнал «Основа». Недільні школи. Валуєвський циркуляр 1863 р. Відновлення громадівського руху на початку 70-х років XIX ст. Південно-західний відділ Російського географічного товариства, «Київський телеграф». Заборона української мови. Емський указ 1876 р. і переслідування українофілів. Діяльність М. Драгоманова. Молоді громади. Братство тарасівців. Заснування громадсько-політичного об'єднання «Загальна українська організація».
Народницький рух в Україні.
Суспільно-політичний рух в західноукраїнських землях після революції 1848-

1849 рр. «Москвофіли». Рух народовців у Галичині, на Буковині та в Закарпатті. Заснування і діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта», Літературного товариства ім. Т. Шевченка (з 1892 р. – Наукове товариство ім. Т.Шевченка). І. Франко, М. Павлик, О. Терлецький та радикальний рух у Галичині. Створення політичної організації народовців. Народна рада. Виникнення і діяльність радикальної партії. Проголошення ідеї політичної незалежності України. Ю. Бачинський. Наукова і політична діяльність М. Грушевського в Галичині. Утворення УНДП та УСДП.
Робітничий і селянський рух на українських землях.
Освіта. Відкриття вищих і середніх навчальних закладів у містах України в першій половині XIX ст. Університети України. Наука. Видатні українські вчені: ботанік М. Максимович, математики Т. Осиповський і М. Остроградський.
Література і фольклор. Т. Шевченко, І. Котляревський, ГІ. Куліш, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемовський, Є. Гребінка, Леся Українка, П. Мирний, І.Франко. Розвиток української драматургії: І. Карпенко-Карий, М.Кропивницький, М. Старицький. Музичний фольклор кобзарів. Архітектура. Музика. Живопис: А. Куїнджі, М. Пимоненко.

Тема 15. Соціально-економічні, політичні, етнокультурні причини другої української революції

Соціальне-економічне становище українських земель Росії. Концентрація виробництва та його монополізація. Економічна криза 1900-1903 рр. Погіршення становища робітників і селянства України. Страйки та демонстрації 1901-1903 рр. Повстання селян на Полтавщині та Харківщині (1902 р.). Студентські виступи.
Зародження українського націоналістичного руху. «Десять заповідей» М. Міхновського. Створення і діяльність українських політичних партій – РУП, УНП, УДП, УРП, УСДС, УСДРП. Дві течії української політичної думки: незалежницька та автономістська.
Боротьба українців Галичини за адміністративні реформи краю, заснування українського університету та загальне виборче право. Курс на політичну автономію у складі Австро-Угорщини. Національні та спортивні організації «Соколи» та «Січі». Митрополит А. Шептицький та його роль у піднесенні національного життя в Західній Україні. Москвофільство та національний рух.
Україна в роки першої російської революції 1905-1907 рр. Робітничо-селянський рух. Повстання на панцернику «Потьомкін». Виникнення Рад робітничих депутатів і створення профспілок. Севастопольське збройне повстання (П.Шмідт). Повстання саперів у Києві (Б. Жаданівський). Збройні повстання в Харкові, Олександрівську та Донбасі.
Піднесення українського національного руху. Поява масових періодичних видань – «Хлібороб», «Громадська думка», «Рада», «Україна». Культурно-освітні товариства «Просвіти». Діяльність української громади у I та II Державних думах.
Червневий переворот. Земельна реформа П. Столипіна та її економічні і

політичні наслідки для України.
Діяльність українських партій і організацій у післяреволюційну добу. Робітничий і селянський рух. Українське питання в Державній думі.
Закриття «Просвіт». Товариство українських поступовців. Столипінський циркуляр 1910 р. про заборону українських національних товариств, клубів, видання української періодики.
Україна у Першій світовій війні. Воєнні дії на території України. Україна в планах Антанти і Троїстого союзу. Заснування Головної української ради у Львові. Створення Союзу визволення України (В. Дорошенко, Д. Донцов, А.Жук, А. Меленевський): політична платформа і практична діяльність. Формування легіону Січових стрільців. Легіон УСС. Створення Загальної української ради. Національний рух у Наддніпрянщині. Поглиблення економічної й політичної кризи в Російській імперії, загострення національного питання в Україні.
Розвиток культури. Освіта і наука. Український театр. Зародження українського художнього кіно. Посилення громадського інтересу до українського фольклору.

Тема 16. Українська революція та її особливості
Російська лютнева буржуазно-демократична революція та її вплив на розвиток суспільного руху в Україні. Відродження національних громадсько-політичних організацій. Утворення Української Центральної Ради (20 березня 1917 р.): партійний склад, політична програма. М. Грушевський та В. Винниченко. М.Міхновський. Утворення «Вільного козацтва».
Політичні партії в боротьбі за електорат. Всеукраїнський національний Конгрес (7-8 квітня 1917 р.). Перевибори Центральної Ради. 2-й Всеукраїнський військовий з'їзд. І Універсал Центральної Ради. Створення Генерального секретаріату – уряду автономної України. Проголошення автономії. ІІ Універсал Центральної Ради. Липнева політична криза в Росії. Збройний виступ самостійників та їхня поразка.
Пожвавлення шовіністичних настроїв в Україні. Послаблення позицій Центральної Ради. Більшовизація Рад. Відносини Центральної Ради та Тимчасового уряду. «Демократична нарада» і позиція Центральної Ради. З'їзд народів у Києві.
Спроби більшовиків захопити владу в Україні. Встановлення контролю Центральної Ради над Києвом. ІІІ Універсал Центральної Ради: проголошення Української Народної Республіки 7 листопада 1917 р. Внутрішня і зовнішня політика уряду УНР.
Причини війни Радянської Росії та УНР. Харківський з'їзд Рад: проголошення радянської влади в Україні. Перший радянський уряд України. Похід радянських військ на Київ. Бій під Крутами. Повстання робітників заводу «Арсенал».
Початок переговорів у Бресті. Визнання УНР державами Троїстого Союзу. Брестський мирний договір. IV Універсал Центральної Ради 9 (22) січня 1918 р.: проголошення незалежності України.

Радянізація України. Червоний терор. Донецько-Криворізька, Таврійська. Одеська і Донська республіки, їх статус. Наростання антибільшовицького руху.

Тема 17. Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918-1920 рр.)

Німецько-австрійська окупація України. Падіння радянської влади в Україні.
Прийняття Конституції УНР. Криза Центральної Ради навесні 1918р. Гетьманський переворот.
Українська держава гетьмана П. Скоропадського: внутрішня політика, зовнішньополітичний курс, національно-культурне будівництво.
Українські соціалістичні партії в опозиції. Створення Українського національного союзу. Селянські повстання (літо-осінь 1918 р.). Анархоповстанський рух. Н. Махно.
Боротьба за відновлення УНР. Директорія та її політичний курс. Антигетьманськеповстання. С. Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька агресія протии Директорії. Інтервенція Антанти на півдні України. Партизансько-повстанська війна протии окупантів. Відставка В. Винниченка та В. Чехівського.

Посилення націонал-комуністичних настроїв. Директорія і махновський рух. Розклад армії УНР. Єврейські погроми. Успіхи Радянської Росії у війні проти УНР. Причини поразки Директорії.
Революційні події 1918 р. на західноукраїнських землях. Політичні партії Східної Галичини. Повстання 1 листопада 1918 р. у Львові. Проголошення ЗУНР. Є.Петрушевич – президент ЗУНР. «Акт злуки» УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. – День соборності України. Соціально-економічні перетворення в ЗУНР. Початок польсько-української війни. Створення Української Галицької армії. Дипломатична діяльність уряду ЗУНР. Причини поразки державотворчого процесу в Західній Україні. Окупація Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними військами. Визвольний рух.
Багатовладдя в Україні. Формування більшовицького режиму в Україні та його політичний курс у 1919 р. Червоний терор 1919 р., його масштаби й наслідки. Націоналізація промисловості. Аграрна реформа. Продовольча диктатура, її суть. Антибільшовицький рух в Україні та його соціальна платформа. Повстання Григор'єва, Махна та ін. Диференціація українських соціалістичних партій. Націонал-комуністи.
Боротьба українських військ проти Денікіна, Польщі та Радянської Росії. «Трикутник смерті».
Денікінський режим. Махновський рух у денікінському тилу. Контрнаступ радянських військ і поразка Денікіна.
Відновлення більшовицького режиму. Визнання радянським керівництвом незалежності України. Всеукрревком. Х. Раковський. III Всеукраїнський з'їзд Рад. Перша радянська конституція України. Політика більшовиків в Україні у 1919 р.

Радянсько-польська війна та Україна. Ризький мирний договір та його умови. Поразка врангелівського наступу на Україну. Червоний терор у Криму. Розгром махновщини. Утвердження радянської влади на більшості українських земель.
Основні уроки української національної революції.

Тема 18. Українська РСР в умовах нової економічної політики (1920-1928 рр.)

Міжнародне, політичне, соціальне-економічне становище Української СРР на початку 20-х років ХХ ст. Перехід до нової економічної політики, її суть та особливості запровадження в Україні. Неп у промисловості. Суть господарського розрахунку. Трестування промисловості. Проблема безробіття. Перші наслідки відбудовного процесу.
Причини і масштаби голоду 1921-1922 рр. в Україні. Діяльність закордонних і радянських організацій допомоги голодуючим.
Державний статус України в 1921-1922 рр. Юридичне оформлення Союзу РСР. Система реальної влади в Україні. РКП(б) і КП(б)У. Природа радянського тоталітарного режиму, роль у ньому профспілок, комнезамів, комсомолу, ставлення до інтелігенції. Феномен «націонал-ухильництва». Партійні дискусії щодо майбутнього курсу соціально-економічної політики. «Криза непу». «Ножиці цін». Хлібозаготівельні кризи.
Політика більшовиків у царині культури. «Українізація» (коренізація), її суть і мета. Г. Гринько, О. Шумський. М. Скрипник.
Ліквідація неписьменності та її підсумки. Створення загальноукраїнської системи початкової освіти. Література і мистецтво. Українське національне відродження в літературі. М. Куліш, Є. Плужник, М. Рильський, І. Багряний, У.Самчук та ін. Літературно-художні об'єднання. Літературна дискусія 1925-1928 рр. М. Хвильовий. Образотворче мистецтво. Кінематограф. О. Довженко. Підсумки розвитку культури України в 20-ті роки ХХ ст.
Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

Тема 19. Радянська модернізація України

Завершення внутріпартійної боротьби в ЦК ВКП(б) і утвердження одноособової диктатури Й. Сталіна. Згортання непу. Курс на «розгорнуте будівництво соціалізму по всьому фронту».
Форсована індустріалізація. Відмова від економічних методів регулювання господарського життя і перехід до командної економіки. Централізація управління промисловістю. «Штурмівщина». Виробниче змагання. Ізотовський рух. Стахановський рух. Досягнення і прорахунки перших п'ятирічок. Життєвий рівень народу України. Репресії проти робітників і службовців. Промисловість України напередодні Другої світової війни. Перетворення республіки на промислово-аграрний регіон СРСР.
Хлібозаготівельна криза 1928-1929 рр. Перехід до суцільної колективізації. «Соціалістичне змагання» і репресії проти противників колективізації.

Самознищення селянських господарств. Еволюція ставлення радянської влади до заможного селянства. «Ліквідація куркульства як класу» та її історичне значення. Доля репресованих селян. Передумови голодомору 1932-1933 рр. «Закон про п'ять колосків». «Хлібозаготівлі» та їх реквізиційний характер. Комісія Молотова в Україні. Масштаби смертності. Наслідки голодомору. Демографічні втрати України. Заходи щодо зміцнення колгоспів. Завершення колективізації та її наслідки для України.

Модернізація України і зміни соціального складу населення. Формування прошарку партійно-державної та господарської номенклатури. Конституція УСРР 1937 р. Монопольне становище ВКП(б) у суспільстві. Утвердження тоталітарного режиму в Україні. Зростання культу особи Сталіна. Репресії в Україні. Судові політичні процеси 30-х років ХХ ст. «Шахтинська справа», СВУ та масові репресії як методи внутрішньої політики в період тоталітаризму. Чистка партії. Ідеологія на службі терору. Соціально-психологічні наслідки терору. Труднощі і суперечності розвитку освіти в 30-ті роки ХХ ст. Згортання політики українізації. Політизація шкільного життя.

Особливості діяльності вищої школи в 30-ті роки ХХ ст. Розширення мережі вузів, відновлення роботи університетів. Діяльність Академії наук України. О.Богомолець, О. Патон, М. Стражеско, Л. Ландау та ін. Вплив сталінщини на розвиток науки.

Русифікація і звуження сфери використання української і національних мов. Національно-культурна політика державної партії в УРСР 30-х років ХХ ст. Боротьба з «буржуазним націоналізмом» і «націонал-ухильництвом». Здобутки і трагічні сторінки літератури і мистецтва. «Розстріляне відродження».

Антицерковна політика. Ліквідація УАПЦ.

Тема 20. Західноукраїнські землі в 1920-1939 рр.

Українські землі в складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини та північно-західних земель. Денаціоналізація українського населення. Іноземна колонізація. Еміграція та її масштаби. Спроби західних українців створити економічну противагу іноземному капіталу. Кооперація. Аграрні відносини й аграрні реформи. Створення УВО та її діяльність. Репресії властей. «Пацифікація».

Політичні партії у Східній Галичині. Українське національно-демократичне об'єднання. Радикальна партія. Компартія Західної України (КПЗУ) та її розпуск. Утворення Організації українських націоналістів (ОУН). Є. Коновалець. Діяльність ОУН. Варшавський та Львівський процеси. С. Бандера. Інтегральний націоналізм. Д. Донцов. Український монархізм В. Липинського.

Українські землі в складі Румунії. Анексія українських земель Румунією. Антиукраїнська політика румунського уряду. Татарбунарське повстання. Політичні партії на українських землях. «Організація Визволення». Українська національна партія. Радикальні націоналістичні групи.

Закарпаття в складі Чехословаччини. Український національно-культурний рух. Особливості політичної боротьби в Закарпатті. Русофільство. Русинство. Українофільська течія. Надання автономії Карпатській Україні. Створення

Карпатської Січі. Проголошення незалежності Карпатської України. А. Волошин. Вторгнення угорських військ у Закарпаття.

Тема 21. Україна під час Другої світової війни

Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецький пакт про ненапад. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної Армії на територію Західної України та її включення до складу СРСР. Анексія Радянським Союзом Бессарабії та Північної Буковини. Встановлення німецької окупаційної влади, на Лемківщині, Підляшші та Холмщині. Радянізація західних областей України.

Напад Німеччини на СРСР. Україна в планах «блискавичної війни». Воєнно-мобілізаційні акції радянського уряду. Оборонні бої (літо-осінь 1941 р.). Оборона Києва. Стратегічні прорахункн радянського командування. Поразка Південно-Західного фронту. Героїчна оборона Севастополя й Одеси.

Розчленування України. Нацистський «новий порядок». Окупаційна політика. Трагедія Бабиного Яру. Економічне пограбування України.

Антифашистський рух в Україні та його дві течії. Радянське підпілля та партизанський рух 1941-1942 рр. ОУН на початку війни. «Акт проголошення відновлення Української держави» 30 червня 1941 р. Арешт українського уряду на чолі з Я. Стецьком й С. Бандерою. Оунівське підпілля 1941-1942 рр.

Контрнаступ радянських військ у 1943 р. Перемога під Сталінградом. Курська битва, наступ на Лівобережжі, визволення Донбасу. «Східний вал». Визволення Києва. Антигітлерівська боротьба в тилу. Створення Української повстанської армії (УПА). Політична еволюція ОУН-УПА та їх збройна боротьба у 1943 р.

Український народ та його героїчна праця в тилу задля перемоги.

Січнево-лютневий наступ 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва. Весняний наступ на Українських фронтах. Кримська наступальна операція. Примусове виселення з Криму татар, вірмен, греків. Очищення території України від окупаційних військ. ОУН-УПА на завершальному етапі боротьби з гітлерівцями. Початок антирадянської боротьби. Репресії радянських властей у Західній Україні.

Демографічні, політичні, економічні й культурні втрати України в роки війни.

Тема 22. УРСР на шляху післявоєнної відбудови та десталінізації (1945-1964 рр.)

Адміністративно-територіальні зміни в УРСР після війни. Внутрішньополітичне та економічне становище республіки. УРСР – співзасновниця ООН, інших міжнародних організацій.

Особливості відбудови промисловості. Відновлення довоєнної структури промисловості. Голод 1946-1947 рр., його причини, масштаби, наслідки. Проблеми відбудови сільського господарства. Грошова реформа та її наслідки. Ліквідація карткової системи.

Радянізація Західної України, формування органів місцевої влади. Колективізація західноукраїнського села. Львівський церковний собор 1946 р. і

ліквідація Української греко-католицької церкви (УГКЦ) та об'єднання з РПЦ. Масові репресії та депортації населення. Операція «Вісла». Придушення збройного опору ОУН-УПА.
Політична боротьба в Україні після смерті Й. Сталіна. Початок десталінізації в Україні. Реабілітації першої половини 50-х років ХХ ст. Передача Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова основа.
Відбудова системи народної освіти. Запровадження обов'язкової семирічної освіти.
Наука і культура. Боротьба з «космополітизмом».
ХХ з'їзд КПРС та Україна. Початок політичних реабілітацій. Аграрна політика кінця 50-х – першої половини 60-х років ХХ ст. Реформи М. Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення.
Прихід до влади Л. Брежнєва і поглиблення засилля партії. Поступ науково-технічної революції. Галузеві диспропорції у промисловості й сільському господарстві, їх негативні наслідки.
Ідеологізація культурного життя. Курс на «зближення і злиття націй» та посилення русифікації. Науково-технічна революція і наука в Україні. Десталінізація і пожвавлення культурного життя в республіці. «Відлига» в українській літературі. «Шістдесятники». В. Симоненко, Л. Костенко, І. Світличний, І. Драч, Є. Гуцало та ін.
Причини появи й особливості дисидентського руху в Україні. Українська робітничо-селянська спілка Л. Лук'яненка. «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби. Репресії проти дисидентів і значення їхньої діяльності.

Тема 23. Загострення кризи радянської системи і Україна (1965-1985 рр.)
Реформи середини 60-х років ХХ ст., їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Деформації в структурі економіки України. Наростання економічної кризи. Перетворення України на зону екологічного лиха. Занепад колгоспно-радгоспної системи. Стан науки та її вплив на виробництво.
Конституція УРСР 1978 р. П. Шелест і зміщення його з посади першого секретаря ЦК КПУ. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР за часів В. Щербицького.
Наростання кризових явищ у культурі. Суперечливі тенденції у мистецькому житті. Театр. Українське «поетичне кіно». І. Миколайчук, Ю. Іллєнко, Л. Осика, С. Параджанов. Скульптура й живопис.
Причини опозиційного руху в радянській Україні. Протести інтелігенції проти арештів правозахисників. Форми діяльності дисидентів. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС): мета і форми діяльності. М. Руденко, Л. Лук'яненко, С. Караванський, О. Мешко та ін.
Причини існування релігійного дисидентства. Боротьба за легалізацію Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Й. Тереля. Борець за права православних віруючих В.Романюк. Дисиденти – парафіяни протестантських церков.
Історичне значення опозиційного руху.

Тема 24. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежної України
Зміни вищого партійно-державного керівництва після смерті Л. Брежнєва. М. Горбачов і пошуки шляхів виходу з кризи. Спроби оздоровлення суспільно-політичного життя. Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років XX ст. Чорнобильська катастрофа. Недієздатність колгоспно-радгоспної системи. Зростання інфляції та дефіциту державного бюджету. Скорочення обсягів суспільного виробництва. Зменшення національного доходу України.
Зростання політичної активності суспільства. «Гласність». Створення нових громадських об'єднань. Відновлення Української Гельсінської спілки. Політичні клуби. Початок формування Народного руху. Багатопартійність в Україні. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Декларація про державний суверенітет України.
Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Акт проголошення незалежності України. Припинення діяльності Компартії України. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори президента України. Л. Кравчук. Денонсація Договору 1922 р. про утворення СРСР. Утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД). Затвердження національної символіки. Історичне значення відтворення незалежності України.

Тема 25. Розгортання державотворчих процесів. Україна в сучасному світі
Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Становлення владних структур незалежної України. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки. Запровадження національної грошової одиниці та інших інститутів державності.
Незалежність та перегрупування політичних сил. Трансформація Руху та його розкол. Формування багатопартійності в Україні.
Вибори до Верховної Ради та їх наслідки. Співвідношення сил у новій Верховній Раді, фракції та депутатські групи. Голови Верховної Ради України Л. Плющ, О. Мороз, О.Ткаченко, В. Литвин, В. Рибак, В. Гройсман, А. Парубій. Вибори президента України. Обрання президентами Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенка, В. Януковича, П. Порошенка, їх соціально-економічна та політична платформа.
Конституційний процес, прийняття Конституції України.
Основні напрями зовнішньої політики України. Участь України у загальноєвропейському процесі. Діяльність України в ООН. Українсько-російські відносини. Україна та СНД. Приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Меморандум про гарантії безпеки України. Позаблоковий статус України. Вступ України до Ради Європи. Україна та Всесвітній Банк.
«Помаранчева революція» 2004 р. і «Революція гідності» 2013-2014 рр. Небесна сотня. Проблеми регіоналізму та сепаратизму. Окупація та анексія Російською Федерацією Криму. Збройна агресія Російської Федерації на сході

	України. Антитерористична операція та Операція об’єднаних сил. Російсько-українська війна. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Реакція світової спільноти. Спроби мирного врегулювання. Євроінтеграційний поступ України: угода про асоціацію між Україною та ЄС. Режим безвізового в’їзду в країни ЄС для громадян України. **Тема 26. Соціально-економічне становище та національно-культурні процеси в незалежній Україні на рубежі XX-XXI ст. Культура сучасної України.** Економічні проблеми незалежної України в 1991-1996 рр. Реформування економіки на шляху переходу до ринкових відносин, приватизації, суперечливий характер його здійснення. Криміналізація економічного життя. Проблема енергоносіїв, спад виробництва. Занепад аграрного сектора економіки. Проблема приватної власності на землю. Криза фінансово-кредитної системи. Наростання інфляційних процесів і соціальної напруженості. Пошуки шляхів виходу із кризи і соціального захисту населення. Економічні реформи в Україні. Соціально-економічний розвиток України до і після 2014 р. Кабінет міністрів як ланка виконавчої влади. Кабінет міністрів Л. Кучми, В. Пустовойтенка, В. Ющенка, В. Януковича, Ю. Тимошенко, М. Азарова, А. Яценюка та ін., їх економічна діяльність. Утвердження принципів плюралізму в ідеологічно-культурній царині. Національне відродженні у 90-х роках XX ст. в Україні. Створення національно-культурних товариств і об'єднань, навчальних закладів. Освіта. Закон України «Про освіту». Програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Розширення сфери вживання української мови. Закон України «Про вищу освіту» 2014 р. Зміни в діяльності вищої школи. Мистецьке життя України. Релігійні відносини. Реалізація принципу свободи совісті. Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ-КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ-МП). Українська греко-католицька церква. Інші конфесії. Створення Православної церкви України. Надання Томосу. Соціально-економічні проблеми та шляхи їх подолання. Перспективи розвитку демократії в Україні в XXI ст. Підсумки історичного шляху українського народу і найголовніші уроки історії його змагань за свободу, незалежність, соборність і державність.
	ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ **Тема 1. Виникнення всесвіту та еволюція первісних людей.** Поява всесвіту. Поява і еволюція життя на Землі. Виникнення і особливості перших гомінін (Australopithecus, Homo habilis, Homo erectus/ergaster). Поява і особливості примітивних Homo sapiens у Африці. Неандертальці (Homo neanderthalensis): виникнення і особливості.

Тема 2. Первісна історія Homo sapiens.
Еволюція Homo sapiens (кроманьйонців) в Африці. Привласнювальне господарювання. Розвиток знарядь праці та первісної культури у кам'яному віці. Особливості й динаміка розселення первісних Homo sapiens по світу. Мала община як перша форма соціальної організації кроманьйонців.

Тема 3. Виникнення землеробства та скотарства (8 – 3.5 тис до н. е.).
Умови та причини виникнення землеробства. Концепція «Неолітичної революції» Гордона Чайлда. Три історико-географічні світові зони землеробства (Афро-Євразія, Америки, Австралія/Папуа Нова Гвінея). Доместикація та її вплив на стародавніх людей. Регіон «Родючого півмісяцю» – найдавніший осередок землеробства (11 – 9 тис. рр. до н. е.). Виникнення землеробства на території Китаю, в Тропічній Африці, Америках та в Папуа Новій Гвінеї. Вплив землеробства на давніх людей (біологічні та ментальні зміни). Стародавнє городництво. Поселення перших землеробів. Рання соціальна диференціація. Мережа зав'язків між землеробськими общинами. Позитивні зворотні цикли. Перші напівкочовики та кочовики. Причини існування патріархату. «Великі мужі» та «Вождівство» – додержавні форми влади.

Тема 4. Перші державні утворення (3500 – 800 рр. до н. е.).
Теорії виникнення держав (теорії примусу та добровільної згоди). Цивілізація шумерів (Урук, Аккад, Ур). Стародавня Індія (міста Мохенджо-Даро і Хараппа). Стародавній Єгипет. Ассирія. Вавилонське царство. Мінойська цивілізація. Китай династії Шан (1600 – 1046 рр. до н. е.). Основні риси аграрної цивілізації за Д. Крістіаном.

Тема 5. Формування афроєвразійської мережі цивілізацій (IX ст. до н. е. – III ст. н. е.). Поява міст-держав у Давній Греції. Греко-перські війни V ст. до н. е. Зростання могутності Афін та Спарти. Пелопоннеські війни (431–404 рр. до н. е.). Утворення імперії Олександра Македонського. Еллінізм. Давньогрецька культура. Заснування Риму. Давньоримська республіка. Роль Юлія Цезаря у створенні Римської імперії. Експансія Римської імперії у Європі, Азії та Африці. Розділ Римської імперії у IV ст. до н. е. Велике переселення народів і зникнення Західної Римської імперії у V ст. до н. е. Китай (доба міжусобних війн І-го тис. до н.е., період династії Цінь та Хань, Конфуціанство, Даосизм, Шовковий шлях), Індія (панування племен аріїв, поява і розвиток кастової системи, Буддизм, правління Ашоки (269 – 232 до н. е.).

Тема 6. Розширення меж афроєвразійської мережі цивілізацій (III – X ст. н. е.). Візантійська імперія. Християнська церква та її розкол. Держава Сасанідів. Зороастризм. Індія (держава Гуптів). Поява та розвито Ісламу. Арабський халіфат. Китай (експансія народу Шуйцзи у VI ст., династія Тан (618 – 907 рр.), винаходи паперу та пороху). Кочовики Євразії (гуни, авари, булгари, хазари, печеніги, мадяри). Германізація Західної Європи. Набіги

	вікінгів. Розквіт маноріальної системи землеволодіння у Західній Європі. Лицарство. Занепад міст та торгівлі в Західній Європі. Західноєвропейські королівства (Англія, королівство франків, Священна Римська імперія). Тропічна Африка та Мадагаскар. Полінезія. Зменшення загальної площі лісів. Демографічні процеси та мальтузіанські цикли. **Тема 7. Аграрні цивілізації Америки (35 000 до н. е. – 1450 н. е.).** Заселення Америк первісними людьми. Цивілізація ольмеків. Цивілізація майя. Місто Теотіуакан. Держава тольтеків. Цивілізація ацтеків. Цивілізація інків. Археологічна культура Хоупвелл. Міссісіпська археологічна культура. **Тема 8. Афроєвразійський світ у XI – XV ст.** Монголи, походи Чингізхана і Монгольська імперія. Епідемії чуми в Євразії. Китай (династії Юань, Мін, морські експедиції Чжен Хе). Азійські та африканські країни Ісламу. Розвиток феодалізму та кріпосного права в Європі. **Тема 9. Експансія цивілізацій афроєвразійського простору у період Раннього Нового часу (XVI – XVII ст.).** Торгівельні маршрути Євразії та Африки. Розвиток мореплавства. Захоплення турками-османами Константинополя. Географічні відкриття. Інквізиція. Паростки расизму. Відкриття і завоювання Америки. Колумбів обмін. Колоніальна експлуатація Америк іспанцями та португальцями. Роль морського розбою у колоніальній експансії західноєвропейських держав. Колоніальна експансія Англії, Франції та Голландії. Буржуазні революції та їхній вплив на економіку. Ідеї Джона Локка та Джона Мільтона. **Тема 10. Індустріалізація суспільства у XVIII – XIX ст.** Демографічні процеси у світі. Томас Джефферсон і Декларація незалежності США (1776 р.). Ідеї Джеймса Медісона. Проблема політичної рівності. Розвиток концепції расизму (Карл Лінней, Йоган Блуменбах). Промислова революція та роль Великої Британії у ній. Винайдення та вдосконалення парових двигунів. Інновації британських фермерів. Міграції населення. Поширення тютюну, какао, чаю та кави. Зміни умов праці жінок та дітей. **Тема 11. Імперіалізм (XIX ст.).** Рання індустріалізація Європи, Азії та Північної Америки (Велика Британія, Німеччина, Росія, США, Японія). Скасування рабства і кріпосного права. Інновації у засобах транспорту та комунікації. Початок використання нафти. Роль країн Європи у світових процесах початку XX ст. Розвиток расизму. Прогрес у сфері воєнних технологій. Велика Британія – найбільша колоніальна імперія світу. Африка. Китай. Колоніальні війни кінця XIX ст. Зміни клімату наприкінці XIX ст. і масовий голод. **Тема 12. Перша світова війна.** Міжнародні відносини напередодні Першої світової війни. Причини, характер

та початок війни. Хід бойових дій в 1914-1916 рр. Назрівання революційної кризи та бойові дії в 1917-1918 рр. Значення та наслідки Першої світової війни.

Тема 13. Паризька мирна конференція. Формування Версальської системи.
Закінчення Першої світової війни 11 листопада 1918 р. – підписання Комп'єнського миру. Проведення Паризької мирної конференції. Підписання Версальського договору з Німеччиною. Підписання мирних договорів з Австрією (Сен-Жерменський), Болгарією (Нейїський), Угорщиною (Тріанонський), Туреччиною (Севрський). Утворення Ліги Націй. Миротворча програма Вільсона. «14 пунктів».

Тема 14. «Новий курс» Ф. Рузвельта як система заходів подолання економічної кризи.
Історичне значення політики Ф. Рузвельта для США. Економічні реформи «нового курсу» Ф. Рузвельта. Поняття «світова економічна криза» або «велика депресія» в 1929-1933 рр.

Тема 15. Організації Об'єднаних Націй та її роль у повоєнному світі.
Утворення Організації Об'єднаних Націй. ООН як наступниця Ліги Націй. Роль України в утворенні та діяльності ООН. Миротворча та гуманітарна діяльність ООН. Діяльність Ради Безпеки ООН.

Тема 16. Громадянська війна в Іспанії 1936-1939 рр.
Поняття «громадянської війни». Основні сили громадянської війни в Іспанії. Діяльність франкістів та прихід до влади Франко.

Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Шарля де Голля.
Політична діяльність Шарля де Голля в історії Франції. Поняття «голлізм» в історії Франції. Четверта та П'ята республіки в Франції: відмінності. Ш. де Голль та сильна президентська влада у Франції.

Тема 18. Прихід до влади А. Гітлера в Німеччини. Нацистська Німеччина в 30-ті рр. XX ст.
Історичне значення приходу А. Гітлера до влади для Німеччини та світу. Поширення фашизму на території Німеччини та виокремлення нацизму як особливості німецької політики. Поняття «пивний путч». Роль НСДАП в історії Німеччини та світу.

Тема 19. Ліга Націй та її діяльність у міжвоєнний період.
Історичне значення міжнародної організації Ліга Націй. Статут Ліги Націй. Діяльність Ліги Націй у міжвоєнний період. Ліга Націй та військові конфлікти. Гуманітарна та культурна діяльність Ліги Націй.

Тема 20. Внутрішньополітичний та економічний розвиток Великої

Британії за часів М. Тетчер.
Історичне значення політичної діяльності М. Тетчер. Економічні реформи кабінету М. Тетчер та період «тетчеризму» в історії Великобританії. Поняття «залізної леді» в історії Англії. Наслідки періоду «тетчеризму» для розвитку Великобританії.

Тема 21. Встановлення фашистської диктатури в Італії.
Поняття «фашизм». Зародження фашизму на території Італії. Похід на Рим Беніто Муссоліні. Історичне значення правління Б. Муссоліні для Італії та світу. Наслідки фашистської диктатури для Італії.

Тема 22. Вісь Берлін-Рим-Токіо в системі міжнародних відносин напередодні Другої світової війни.
Поняття «вісь Берлін-Рим-Токіо». Міжнародна ситуація на передодні Другої світової війни та роль «осі» в ній. Утворення «антикомінтернівського пакту».

Тема 23. Друга світової війна: причини, характер, періодизація.
Друга світова війна як найбільша трагедія людства. Періодизація Другої світової війни: спільне та відмінне в сучасній та радянській історіографії. Причини та характер Другої світової війни. Наслідки війни для людства. Перше застосування атомної зброї під час Другої світової війни.

Тема 24. Внутрішньополітичне життя США у повоєнні та 50-ті рр. XX ст.
Справедливий курс Г. Трумена. Поняття «доктрина Трумена». Утворення Центрально-розвідувального управління (ЦРУ). Участь США в Корейській війні 1950-1953 рр. Політика «маккартизму» під час адміністрації Трумена. Політика президента Ейзенхауера.

Тема 25. Внутрішня та зовнішня політика США часів Р. Рейгана.
Поняття «рейганоміки» в історії США. Проведення економічних реформ за системою «монетаризму» Фулбрайта. Програма «зоряних війн» у військовій політиці.

Тема 26. Веймарська республіка в Німеччині 1919 - 1933 рр.
Поняття «Веймарська республіка» в історії Німеччини. Проголошення Веймарської республіки в 1919 р. Історичне значення Веймарської республіки.

Тема 27. Диктатура генерала М. Прімо де Рівери в Іспанії 1923 – 1930 рр.
Поняття «диктатури». Прихід до влади Прімо де Рівери в Іспанії. Суспільно-економічний розвиток Іспанії за часів Прімо де Рівери

Тема 28. «Ольстерська проблема» та способи її вирішення.
Проблема Ольстеру в історії Великобританії. Причини виникнення «ольстерської» проблеми. Методи вирішення «ольстерської» проблеми та їх наслідки для Ольстеру, Великобританії та світу.

Тема 29. Внутрішньополітичний та економічний розвиток Іспанії в кінці XX століття.
Політичний розвиток Іспанії в кінці XX ст. Економічні реформи Хосе Ансараса та їх наслідки для розвитку Іспанії в кінці 90-х рр. XX ст.

Тема 30. Особливості італійського «економічного дива».
Економічне становище Італії в 50-х рр. XX ст. Проведення аграрної реформи. Вступ Італії до Спільного ринку. «План Ваноні» 1956 р. щодо розвитку південних областей країни.

Тема 31. «Квебецька проблема» та шляхи її вирішення.
Поняття «квебецька проблема» в історії Канади. Шляхи вирішення «квебецької проблеми» та наслідки для історії Канади.

Тема 32. Особливості економічного розвитку Бразилії в кінці XX століття – початку XXI ст.
Економічний розвиток Бразилії в кінці XX століття. Суспільно-політичний розвиток Бразилії в кінці XX століття. Суспільно-політичний та економічний розвиток Бразилії за часів президента Луїса Інасіо Лула да Сілва.

Тема 33. Особливості економічного та політичного розвитку Мексики в кінці XX століття – початку XXI ст.
Економічний розвиток Мексики в кінці XX століття. Суспільно-політичне становище Мексики в кінці XX століття. Участь Мексики у договорі НАФТА. Розвиток Мексики за президента Вісенте Фокс Кесада.

Тема 34. Особливості економічного розвитку Аргентини в кінці XX століття.
Поняття «економічного дива». Реформи міністра економіки Д. Кавалло. Участь Аргентини у інтеграційних процесах. Аргентина та члени МЕРКОСУР.

Тема 35. «Нова східна політика» ФРН в 70-ті рр. XX ст. та об'єднання Німеччини.
Поняття «нової східної політики». Діяльність уряду «малої коаліції». Суспільний рух «Новий форум». Падіння берлінського муру та об'єднання Німеччини.

Тема 36. Внутрішня та зовнішня політика США в 70-ті рр. XX ст.
Суспільно-політичний та економічний розвиток США за часів Р. Ніксона. Уотергейський скандал та відставка президента США Р. Ніксона. Війни у В'єтнамі.

Тема 37. Франція в 30-ті рр. XX ст. Діяльність уряду Народного фронту.

	Поняття «великої депресії». Світова економічна криза 1929-1933 рр. та Франція. Лінія «мажино». Політична діяльність Е. Ерріо. Діяльність Народного Фронту. **Тема 38. Політика «умиротворення» агресора напередодні Другої світової війни: витоки та наслідки.** Поняття «політики умиротворення». Учасники розчленування Чехословаччини. Наслідки «політики умиротворення» агресора для європейських країн та світу. **Тема 39. Створення антигітлерівської коаліції під час Другої світової війни.** Поняття «антигітлерівської коаліції». Утворення антигітлерівської коаліції в ході Другої світової війни. Учасники антигітлерівської коаліції. Значення та наслідки утворення антигітлерівської коаліції. **Тема 40. Радянсько-німецький пакт про ненапад від 23 серпня 1939 р. та його роль в розв'язанні Другої світової війни.** «Антикомінтернівський пакт» та політика «умиротворення» агресора напередодні Другої світової війни. Пакт «Молотова – Ріббентропа». **Тема 41. План Маршала – відбудова повоєнної Європи.** Конференція у Бретон-Вудсі та створення Міжнародного валютного фронту (МВФ) План Маршала як крок до відбудови європейської економіки у післявоєнний час. **Тема 42. Особливості поділу Німеччини у післявоєнний часи.** Поняття «бізонії» та «тризонії». Грошова та господарська реформа 1948 р. Утворення ФРН та НДР. **Тема 43. Світ у другій половині XX ст. – на початку XXI ст.** Основні тенденції розвитку світу в другій половині XX ст. – на початку XXI ст. Національні та глобальні проблеми.
	ПРАВОЗНАВСТВО
	Розділ І. Основи теорії держави. **Тема 1. Історичний аспект виникнення держави та права.** Загальна характеристика держави та державної влади Порівняльна характеристика понять «країна», «суспільство», «держава». Поняття і види суспільних відносин та особливості їх впорядкування у додержавний період. Теорії виникнення держави. Зміни в організації суспільних відносин з появою держави. Історичні типи держави і права: поняття і загальна характеристика. Поняття і ознаки держави. Функції держави: поняття і види. Органи держави: поняття, ознаки, види. Поняття і види влади. Особливості державної влади. Органи державної влади. Загальна характеристика органів законодавчої,

виконавчої та судової влади.

Тема 2. Конституційне право. Основні права, свободи і обов'язки громадян України. Загальна характеристика конституційного права. Передумови прийняття і загальна характеристика Конституції України. Основні етапи розвитку української державності. Політико-правове закріплення суверенітету України. Особливості політичного режиму, форми правління та адміністративно-територіального устрою України. Громадянство України: поняття, підстави набуття і припинення. Поняття і загальна характеристика прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Міжнародні стандарти у сфері прав людини: поняття, акти, що їх визначають. Загальна характеристика прав, свобод і обов'язків громадян України. Гарантії та механізми захисту прав і свобод: поняття і види.

Тема 3. Органи державної влади і місцевого самоврядування в Україні.
Загальні засади організації державної влади в Україні. Референдум і вибори як способи безпосереднього волевиявлення народу: поняття, види. Виборчі системи. Порядок проведення виборів. Верховна Рада України, порядок роботи, повноваження. Президент України. Статус та повноваження. Органи державної виконавчої влади України. Кабінет Міністрів. Центральні та місцеві органи виконавчої влади. Місцеве самоврядування в Україні. Органи судової влади України. Правоохоронні органи України.

Розділ ІІ. Основи теорії права та правовідносин.

Тема 4. Поняття і загальна характеристика права. Структура правової системи.
Соціальні норми: поняття, види. Поняття і ознаки права. Право і мораль. Функції права. Джерела та форми права: поняття і види. Правові акти. Принцип верховенства законів. Систематизація правових актів: поняття і види. Поняття системи права. Галузі права, правові інститути. Правові норми: ознаки, структура. Співвідношення правових норм зі статтями правових актів. Види правових систем та сімей. Поняття міжнародного права.

Тема 5. Правовідносини.
Поняття і види правовідносин. Склад правовідносин. Суб'єкти правовідносин. Правосуб'єктність осіб. Особливості правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб. Об'єкти правовідносин. Зміст правовідносин. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин. Юридичні факти.

Тема 6. Правопорушення і юридична відповідальність.
Поняття правопорушення та його склад. Види правопорушень. Поняття та види відповідальності. Поняття, ознаки і підстави юридичної відповідальності; обставини, що її виключають. Види юридичної відповідальності: поняття, загальна характеристика.

Розділ ІІІ. Основи публічного права України.

Тема 7. Адміністративне право.
Загальна характеристика адміністративного права. Методи державного управління. Державна служба. Адміністративний проступок: поняття, ознаки, види. Підстави адміністративної відповідальності. Адміністративні стягнення. Адміністративна відповідальність неповнолітніх.

Тема 8. Кримінальне право.
Загальна характеристика кримінального права. Поняття злочину, склад злочину. Види злочинів. Стадії скоєння злочину. Співучасть у злочині. Поняття, ознаки і підстави кримінальної відповідальності. Обставини, що пом’якшують та обтяжують відповідальність. Види кримінальних покарань.

Тема 9. Фінансове право.
Фінансова діяльність держави. Поняття фінансового права. Методи фінансового права. Фінансово-правові норми та фінансово-правові відносини. Бюджетна система України. Бюджетні повноваження держави та органів місцевого самоврядування. Правове регулювання державних доходів та видатків. Бюджетний процес в Україні. Система оподаткування. Платники податків, їхні права та обов’язки. Види податків і зборів.

Розділ IV. Основи приватного права України.
Тема 10. Цивільне право.
Загальна характеристика цивільного права. Особливості цивільної правосуб’єктності фізичних та юридичних осіб. Право власності: поняття, зміст. Види власності. Підстави набуття і припинення права власності. Власність неповнолітніх. Поняття і умови дійсності правочинів. Цивільні договори. Поняття спадкового права. Порядок спадкування. Підстави цивільно-правової відповідальності. Цивільно-правова відповідальність неповнолітніх.

Тема 11. Господарське право.
Загальна характеристика господарського права. Особливості господарських правовідносин. Суб’єкти господарських правовідносин. Поняття “господарська діяльність” та її основні ознаки. Поняття і види підприємницької діяльності. Правове становище підприємств. Господарські зобов'язання. Господарський договір. Поняття “банкрутство”.

Тема 12. Сімейне право.
Загальна характеристика сімейного права. Умови і порядок укладення та припинення шлюбу. Особисті та майнові права і обов’язки подружжя, батьків і дітей

Тема 13. Трудове право.
Загальна характеристика трудового права. Трудовий договір: поняття, зміст, форма, строк, порядок укладення. Особливості прийому на роботу

	неповнолітніх. Припинення трудового договору: поняття, підстави. Поняття і види робочого часу та часу відпочинку. Поняття трудової дисципліни і обов'язки працівника. Відповідальність за порушення трудового законодавства: поняття, підстави, види. Дисциплінарні стягнення: поняття, види та порядок їх накладення і зняття. Матеріальна відповідальність.
	ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ **Тема 1. «Теорія та методика навчання суспільних дисциплін» як педагогічна дисципліна.** Методика викладання історії та правознавства в школі як педагогічна навчальна дисципліна та педагогічна наука. Стан шкільної історичної та правової освіти в Україні до проголошення незалежності. Нова українська школа. Сучасна система шкільної громадянської та історичної освітньої галузі. Шкільні програми з історії, правознавства та громадянської освіти: мета, завдання, зміст курсу та вимоги до формування вмінь і навичок учнів. **Тема 2. Методи навчання предметів громадянської та історичної освітньої галузі.** Класифікація методів навчання історії та правознавства. Методи та методичні прийоми навчання громадянської освіти у школі. Проблема методики формування історичного та правового мислення школярів. Методика організації самостійної роботи учнів у процесі навчання. Прийоми вивчення історичного матеріалу. Фронтальна, групова та індивідуальна робота на уроці правознавства та громадянської освіти. **Тема 3. Урок як основна форма навчання.** Урок як основна форма навчання учнів суспільним дисциплінам: теоретичні основи уроку; основні вимоги до сучасного уроку з історії та правознавства. Класифікація уроків: типи та форми уроків; особливості підготовки, побудови та проведення. Структура уроку та основні етапи до його підготовки вчителем. Міжпредметні та внутрішньокурсові зв'язки на уроках історії та правознавства. **Тема 4. Освітні технології навчання історії та правознавства у школі.** Інноваційні процеси навчання історії та правознавства у школі. Технології розвитку навчальних компетентностей учнів. Методика використання ігрових технологій. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на уроках з суспільних дисциплін. **Тема 5. Формування освітніх компетентностей з суспільних дисциплін у школі.** Ціннісні орієнтири базової середньої освіти. Основні компоненти змісту історичної та правової освіти. Основні компетентності, які формує базова середня освіта. Ключові та предметні компетенції. Класифікація та методика формування вмінь та навичок учнів з предметів суспільствознавчого

	характеру. **Тема 6. Основні засоби навчання суспільствознавчих дисциплін.** Аналіз навчально-методичного комплексу шкільних курсів з історії та правознавства: підручники, посібники, хрестоматії, робочі зошити, комп'ютерні програми тощо. Методичні рекомендації до використання матеріалів навчально-методичної літератури. Наочність на уроках: характеристика, правила застосування та виготовлення в процесі навчання. Технічні засоби навчання на уроках: класифікація, принципи та прийоми використання. **Тема 7. Інтерактивне навчання історії та правознавства.** Характеристика основних моделей навчання суспільних дисциплін. Суть та організація інтерактивного навчання. Інтерактивні технології навчання. Сутність методу гри та його застосування на уроках історії та правознавства. Структура інтерактивного уроку. **Тема 8. Способи перевірки та оцінювання результатів навчання.** Функції і форми перевірки результатів навчання. Сучасні підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень школярів на уроках історії та правознавства. Технології оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів в основній школі у контексті компетентнісного підходу. Формувальне оцінювання – новий тип оцінювання сучасного навчання. **Тема 9. Професійний портрет учителя суспільних дисциплін.** Учитель суспільних дисциплін: права та обов'язки. Педагогічна спрямованість вчителя: поняття, структура, типи. Професіограма, професійна компетентність та професійний портрет вчителя суспільних дисциплін. Індивідуальний стиль діяльності педагога. Особистісні та моральні риси вчителя. **Тема 10. Методична та виховна робота в школі.** Етапи професійного вдосконалення вчителя історії. Методична робота в школі, її форми. Безперервна самоосвіта як основа підвищення кваліфікації вчителя. Основні напрямки самоосвіти вчителів суспільних дисциплін. Підвищення кваліфікації та атестація сучасного педагога. Виховні цілі і завдання суспільствознавчих дисциплін. Роль вчителя в організації та керівництві позакласною роботою з предмету. Краєзнавча робота та її роль у розширенні світогляду учнів.

3. Для пільгових категорій осіб, яким надано право складати вступні випробування (особи, що потребують особливих умов складання випробувань) в Приватному вищому навчальному закладі «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» за

рішенням Приймальної комісії створюються особливі умови для проходження вступних випробувань.

4. СТРУКТУРА ТЕСТОВОГО ЗАВДАННЯ ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ

Критерії оцінювання знань, умінь і навичок вступника за результатами відповіді на питання та виконання завдань екзаменаційного білета визначаються у загальному вигляді університетом та конкретизовано кафедрою історії, теорії держави і права та філософії. Відповідь на вступному екзамені оцінюється за двохсотбальною шкалою.

Вступник має право брати участь у конкурсі якщо набирає від 104 до 200 ба лів і втрачає його, якщо набирає менше ніж 103 балів.

База тестів фахового вступного випробування спеціальності: 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) на освітній рівень «Магістр» складає структуру з таких дисциплін:

1.	Історія України
2.	Всесвітня історія
3.	Правознавство
4.	Теорія та методика навчання історії та правознавства у закладах загальної середньої освіти

5. КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінку виконання завдань вступного фахового випробування для вступників на спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» здійснюють члени фахової екзаменаційної комісії на основі встановлених правил, принципів, критеріїв, системи оцінювання. Оцінювання рівня якості підготовки вступника здійснюється членами фахової екзаменаційної комісії на основі принципів об’єктивності, індивідуальності, комплексності та компетентнісного підходу з урахуванням набутої системи універсальних і спеціальних професійних компетентностей, які відображають результати навчання (компетентності).

Оцінювання виконаних завдань фахового вступного випробування проводиться відповідно до прийнятого порядку за двохсотбальною системою. Підсумкова оцінка складається із суми балів за виконання тестових завдань. Розподіл балів за правильні відповіді на тестові запитання наведено в таблиці 1.

Критерії оцінювання:

Високий рівень (176-200 балів) вступник отримує, виявивши такі знання та вміння: в повному ступені засвоїв увесь програмний матеріал, показує знання не лише основної, але й додаткової літератури.

Достатній рівень (152-175 балів) вступник отримує, виявивши такі знання та вміння: має також високий рівень знань і навичок. Можливе слабке знання додаткової літератури, недостатня чіткість у визначенні понять.

Задовільний рівень (128-151 балів) вступник отримує, виявивши такі знання та вміння: в загальній формі розбирається у матеріалі, але робить помилки.

Низький рівень (104-127 балів) вступник отримує, виявивши такі знання та вміння: в загальній формі розбирається у матеріалі, допускає суттєві помилки при висвітленні понять.

До участі у конкурсі не допускається (0-103 балів), якщо вступник виявив такі знання та вміння: не знає значної частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки при висвітленні понять.

Таблиця 1

Розподіл балів за правильні відповіді на тестові запитання

Кількість правильних відповідей на тестові завдання	**Кількість балів**
0	**0**
1	**8**
2	**16**
3	**24**
4	**32**
5	**40**
6	**48**
7	**56**
8	**64**
9	**72**
10	**80**
11	**88**
12	**96**
13	**104**
14	**112**
15	**120**
16	**128**
17	**136**
18	**144**
19	**152**
20	**160**
21	**168**
22	**176**
23	**184**
24	**192**
25	**200**

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Основна:

1. Бойко О. Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 1. До 18 серпня 1991 року. Київ: Фоліо, 2021. 448 с.

2. Бойко О. Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 2. Від 18 серпня 1991 р. до 31 грудня 1991 року. Київ: Фоліо, 2021. 432 с.

3. Бойко О. Історія України. 9-те видання. Київ: Академія, 2023. 560 с.

4. Бура Д., Подобна Є. Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення. Київ: Фоліо, 2022. 192 с.

5. Віднянський С. В., Вегеш М. М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 372 с.

6. Гарін А., Кігіцар І., Кондратенко О. Історія України. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.

7. Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.

8. Качкан В., Левандовський В., Величко О. Історія України. Київ: Медицина, 2018. 360 с.

9. Костів К. Книги буття українського народу. Київ, 2020. 190 с.

10. Лаврецький Р. Історія України XIX-XXI століть. Київ: Знання, 2017. 375 с.

11. Лазарович, М. Історія та культура України : підручник. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 731 с.

12. Наш Г. Історія українського народу. Київ, 2021. 250 с.

13. Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. Київ, 2023. 400 с.

14. Турченко Ф, Турченко Г. Каганов Ю. Історія України (1914–1945). Одеса, 2021. 368 с.

Додаткова:

1. Бажан О., Мицик Ю. Від трипільців до кіборгів. Коротка історія України. Київ: Кліо, 2020. 288 с.

2. Белебеха І. Національна Україна. Київ, 2019. 384 с.

3. Боряк Г., Таїрова-Яковлева Т. Самійло Величко. «Літопис». Київ: Кліо, 2020. 1016 с.

4. Білінський В. Україна-Русь. Книга перша. Споконвічна земля. Київ, 2015. 384 с.

5. Білінський В. Україна-Русь. Книга друга. Князі галицькі-острозькі. Київ, 2016. 376 с.

6. Білінський В. Україна-Русь. Книга третя. Українська звитяга. Київ, 2016. 408 с.

7. Галамай С. Боротьба за визволення України 1929-1989. Київ, 2020. 342 с.

8. Дзира Я. Літопис Самовидця. К., 2019. 208 с.

9. Зеркаль С. Руїна козацько-селянської України в 1648-1764-1802 роках. Київ, 2019. 248 с.

10. Ільєнко І. В пазурах у двоглавого. Українство під царським гнітом (1654-1917). Київ, 2019. 256 с.

11. Ільєнко І. У жорнах репресій. Київ, 2021. 400 с.

12. Історія Української Держави. Гетьманат Ранньомодерної доби / Під редакцією Валерій Смолій. Київ, 2018. 720 с.

13. Історія України, написана у V ст. до нашої ери Геродотом. Київ, 2019. 144 с.

14. Касименко О. Російсько-українські взаємовідносини 1648 - початку 1651 р. Київ, 2019. 432 с.

15. Касьянов Г. Незгодні. Українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років. Київ, 2019. 272 с.

16. Кісь О. Українки в ГУЛАГУ: вижити значить перемогти: монографія. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2017. 288 с., бібл., іл.

17. Коваль Р. Жінки у визвольній війні. Історії, біографії, спогади. 1917-1930 рр. Київ, 2020. 432 с.

18. Коваль Р. Донбас. Радість і біль 2014-2020. Київ, 2020. 184 с.

19. Колісник-Гуменюк Ю. І. Історія України та української культури: Інтерактивні методи навчання. Навчальнометодичний посібник. Львів: Простір-М, 2023. 73 с

20. Кралюк П. Острозький культурний центр та становлення Києво-Могилянської академії. Київ, 2017. 240 с.

21. Кралюк П. Історія України «без брому». Розвиток державності на українських землях. Київ: Фоліо 2020. 432 с.

22. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 86 с.

23. Недяк В. Україна - Козацька Держава. Київ, 2016. 1216 с.

24. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. Київ: Центр навчальної ліітератури, 2018. 142 с.

25. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Київ, 2015. 512 с.

26. Полонська-Василенко Н. Історія України (у 2-х томах). Київ: Либідь, 2017. 1280 с.

27. Прокоп М. Україна і українська політика Москви. Київ, 2020. 216 с.

28. Реабілітовані історією. Рівненська область / Редкол. тому (співгол. С. Ю. Кондрачук, співгол. В. С. Коваль, від. секретар А. А. Жив'юк та ін.): кер. кол. упоряд. А. А. Жив'юк. Кн. 10. Житомир: «Полісся», 2021. 432 с.

29. Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920-1939 рр. Спогади, документи, світлини / Укладач Андрій Сова. Львів: Апріорі, 2019. 816 с.

30. Сорока Ю. 100 важливих подій історії України. Київ: Фоліо, 2019. 208 с.

31. Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державності України. Дрогобич: Посвіт, 2019. 484 с.

32. Чорний Г. Хто ми є, українці? Київ: Ярославів Вал, 2020. 224 с.

33. Чухліб Т. Українське козацтво. Золоті сторінки історії. Київ: Кристал Бук, 2015. 398 с.

34. Чухліб Т. Ідеальна держава в Україні? Козацький проект 1710 року. Київ: Києво-Могилянська академія, 2017. 103 с.

35. Чухліб Т., Бачинська О. Козацька Україна. Після зруйнування Запорозької Січі (1775- 1905). Київ: Арій, 2021. 352 с.

36. Шерер Жан-Бенуа Літопис України або Історія козаків-запорожців та козаків України. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 302 с.

«ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ»

Основна:

1.Алексєєв Ю. М. Всесвітня історія XX ст. К., 1994. 168 с.

2.Брайсон Б. Коротка історія майже всього на світі: від динозаврів і до космосу. Пер. з англ. Олени Замойської / Білл Брайсон. Київ: Наш формат, 2018. 468 с.

3. Газін В. П. Всесвітня історія XX ст.: Навч. посіб. Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2004. 156 с.

4. Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки. 1918–1945 рр.: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Слово, 2003. 470 с.

5. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 рр.): Навч. посіб. К.: Либідь, 2004. 624 с.

6. Гончар Б. М., Козицький М. Ю., Мордвінцев В. М., Слюсаренко А. Г. Всесвітня історія: Навч. посіб. К.: Знання, 2002. 565 с.

7. Дрібниця В. О. Всесвітня історія. Новітня історія. К.: Фаренгейт, 1999. Ч. 1: 1914–1939. – 176 с.; Ч. 2: 1939–1999. 54 с.

8. Е. Шай Девід. Історія Америки. Львів: Літопис, 2022. 1112 с.

9. Кайку М. Майбутнє розуму: наукові спроби осягнути, вдосконалити і підсилити інтелект. Пер. з англ. Анжели Кам’янець / Мічіо Кайку. Львів: Літопис, 2017. 407 с.

10. Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу : аналіт. доп. / В. Кравченко, В. Орлик, М. Замікула, В. Ярмоленко, О. Давимука ; за заг. ред. М. Паламарчука та О. Александрова. Наук. електрон. вид. Київ : НІСД, 2021. 36 с.

11. Тейлор А. Дж. П. Габсбургська монархія 1809–1918: Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів: ВНТЛ Класика, 2002. 268 с.

12. Трубайчук А. Друга світова війна. Коротка історія. К.: Наук. думка, 1995. 192 с.

13. Харарі Ю. Н. Людина розумна: історія людства від минулого до майбутнього. Пер. з англ. Ярослава Лебеденка / Ювал Ной Харарі. Харків, 2018. 544 с.
14. Харарі Ю. Н. Homo Deus: за лаштунками майбутнього. Пер. з англ. Олександра Дем'янчука / Ювад Ной Харарі. Київ: BookChef, 2018. 510 с.
15. Brown C. S. Big History: From the Big Bang to the Present / Cynthia Stokes Brown. – New York, London: The New Press, 2007. 288 p.

Додаткова

1. Довідник з політичної історії XX століття: Навч. посіб. К: КНЕУ, 2003. 332 с.
2. Дюрозель Ж-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів: Пер. з фр. К.: Основи, 1999. 903 с.
3. Касперович М. П. Історія сучасної Німеччини (XX століття): Навч. посіб. Донецьк, 1998. 99 с.
4. Коппель О. А. Перська затока: проблеми безпеки в 80-ті – 90-ті роки. К.: Школяр, 1998. 200 с.
5. Копилов С.А. Новітня історія країн Європи і Америки (1918-1945 рр.): Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів 4 курсу спеціальності 6.030300 – історія. Кам'янець-Подільський, 2014. 8 с.
6. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті роки): Підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. К.: Либідь, 2003. 560 с.
7. Міжнародні відносини та зовнішня політика: 1980–2000 роки: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Либідь, 2001. 621 с.
8. НАТО. Організація Північноатлантичного договору: Довід. НАТО. К., 2001. 608 с.
9. Питання історії Великої війни 1914–1918 рр.: Зб. наук. ст. Чернівці, 1995. 30 с.
10. Постоловський Р. М. Світ на зламі епох: історія кінця XIX – середини XX ст.: Навч. посіб. для студ. вузів. К., 2000. 240 с.
11. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / Пер. з англ. М. Марченко. К.: АДЦ «Анод»; К.І.С., 2001. 136 с.
12. Яровий В. Історія південних і західних слов'ян в XX ст.: Курс лекцій. К.: Либідь, 1997.

13. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи (40-ві — 90-ті роки XX ст.): Курс лекцій. К.: Либідь, 1997. 269 с.

14. Marr A. A History of the World / Andrew Marr. – London: Pan Macmillan, 2012. 640 p.

15. Wiesner-Hanks M. E. A Concise History of the World / Merry E. Wiesner-Hanks. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 396 p.

«ПРАВОЗНАВСТВО»

Основна:

1. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.] ; за заг ред. Є. О. Гіди. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.

2. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина І. Актуальні проблеми теорії держави : навч. посіб. / [С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша та ін.]. - 2-е вид., стереот. К. : КНТ, 2008. 288 с.

3. Бабін І.І., Білоскурська О.В. Конституційне право : навч.-метод. пос. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 251 с.

4. Балинська О. М. Проблеми теорії держави і права : навч.-метод, посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2008. 320 с. 4. Ведєрніков Ю. А. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 333 с.

5. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.

6. Вступ до теорії правових систем / [О. В. Зайчук, В. С. Журавський, Н. М. Оніщенко та ін.] ; заг. ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К. : Юридична думка, 2006. 431 с.

7. Гелей С. Політико-правові системи світу / С. Гелей, С. Рутар, О. Кендус. Л., 2002. 224 с.

8. Головко О. М. Теорія держави і права : навч. посіб. / О. М.Головко, І. М.Погрібний, О. В.Волошенюк та ін. ; за заг. ред. І. М.Погрібного; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2010. 274 с.

9. Гончаренко О. М. Права людини в Україні : навч. посіб. / О. М. Гончаренко. К. : Знання, 2008. 207 с.

10. Гусарєв С. Д. Теорія права і держави : навч. посіб. / С. Д. Гусарєв, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко. К. : Правова єдність, 2008. 270 с.

11. Гусарєв С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарєв, О. Д. Тихомиров. К. : Знання, 2005.

12. Конституція України. К.: Преса України, 1996 (зі змінами та доповненнями)

13. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. К. : Істина, 2007. 336 с.

14. Основи публічного права України : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. к.ю.н., проф. А.Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М.І. Кагадія. К. : КНУТД ; Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

15. Правознавство : підручник / Г.І. Балюк та ін.; за відп. ред. О.В. Дзери. Київ, 2019. 632 с.

16. Правознавство : підручник для студентів ВНЗ / кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.

17. Правознавство : підручник / під ред. Д. Каменкського, В. Мирошниченка. Київ, 2018. 288 с.

18. Правознавство : базовий підручник для студентів вищих навчальних закладів. Харків : «Фоліо», 2014. 635 с.

19. Цивільне право України: підручник / за ред. Р.Б. Шишки. Київ: Ліра–К, 2015. 1024 с.

Додаткова:

1. Герц А., Кравчук С. Правознавство. Київ : Кондор, 2018. 280 с
2. Молдован В., Чулінда Л. Правознавство. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 184 с.
3. Нормативно-правові акти з міжнародного гуманітарного права : довідник / В. І. Перепадя [та ін.] ; Нац. гвардія України, Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків : НАНГУ, 2021. 184 с.
4. Опольська Н. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб; Вінниц. нац.

аграр. ун-т. Вінниця : Твори, 2021. 407 с.

5. Теорія та принципи міжнародного гуманітарного права : монографія / В. П. Базов ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ : Фенікс, 2020.
6. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 510 с.

«ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

Основна:

1. Андрусишин Б. І. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: підруч. К.: Знання, 2008. 301 с.
2. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Х.: Основа, 2005. 128 с.
3. Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії. Харків: Основа, 2011. 240 с.
4. Булда А. А. Навчати умінню вчитися. Методика формування предметних умінь старшокласників у процесі вивчення правознавства: навч.-метод. посіб. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. 296 с.
5. Булда А. А., Дробот С. П. Методика викладання правознавства (академічний рівень, 10 клас): навч.-метод. посіб. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 223 с.
6. Гуз А. М. Методика викладання правознавства в школі. Навчально-методичний посібник. К.: КНТ, 2006. 180 с.
7. Комаров В.О. Методика навчання історії в школі: Навчальний посібник для студентів історичної спеціальності педагогічних університетів. Кривий Ріг, 2003. 108 с.
8. Курилів В. Методика викладання історії: Навч. посіб. Х.; Торонто: «Ранок». 2008. 256 с.
9. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник учителя. Х.: «Основа», 2006. 96 с.

10. Мисан В. О. Писемні джерела на уроках історії. 5-11 класи. К.: Шкільн. світ, 2009. 104 с.
11. Мисан В. О. Принципи змісту шкільного курсу історії України як дидактична проблема. *Проблеми дидактики історії*. 2017. Вип. 8. С. 49-56.
12. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 192 с.
13. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
14. Пометун О. І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза, 2009. 328 с.
15. Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. *Історія в школі України*. 2017. №6. С. 3-13.
16. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук. метод. посібник. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
17. Старжець В. І. Виховний потенціал молодіжної політики ОУН в умовах сучасної інформаційної війни. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Вип. 6(58). С. 280-286.
18. Старжець В. І. Методика використання формувального оцінювання на уроках історії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка*. 2023. Вип. 64. Том 2. С. 317–322.
19. Терно С. Складові ефективного навчання, або що потрібно знати вчителю про пізнавальні процеси учнів. *Історія в школах України*. 2005. №4. С. 11.
20. Шимон Ю. Ю. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України. Історія України. 2011. № 10. С.9-11.
21. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Додаткова:

22. Андрєєва Н. Самостійна робота та елементи інтерактивної методики на уроках правознавства. *Історія України*. 2005. № 40. С.21-24.
23. Барановська О. Технологія контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів. *Історія в школі*. 2002. №4. С.6–8.
24. Баханов К. О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії. К.: Генеза, 1996. 208с.
25. Бачинський Т. Правова культура шкільної молоді: аксіологічний підхід. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи: зб. наук. праць*. 2010. С. 196–198.
26. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школярів. *Рідна школа* . 2001. № 9. С.49–52.
27. Вєнцева Н. О. Дискусійні методи на уроках історії України: 7-8 кл. Х.: Вид. група «Основа», 2006. 128 с.
28. Власов В. Урок тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: що і як оцінювати. *Історія в школах України*. 2003. № 2.
29. Власов В. Як перевірити та оцінити історичну компетентність учнів (до концепції контрольних робіт Державної підсумкової атестації з історії України. *Історія в школах України*. 2010. №4. С.3–17.
30. Гаврилів Б. М., Грабовецький В. В. Кабінет історії в навчальному закладі (методичні рекомендації). *Український історичний журнал*. 1992. №4. С.45-64.
31. Десятов Д. Л. Використання методу дилем у правовій освіті учнів. *Історія та правознавство*. 2007. № 13. С. 6-10.
32. Єфімова В. О. Історія: Методичні рекомендації щодо проведення навчальної практики. Х.: Вид. група «Основа», 2004. 144 с.
33. Жидкова Н. Формування вмінь аналізувати нормативно-правові акти на уроках правознавства. *Історія в школах України*. 2011. № 2/3. С. 14–22.
34. Ігрові методи викладання правознавства: добірка статей. *Історія та правознавство*. 2008. № 16-18. С.36-47.
35. Карібджанян І. В. Розвиток критичного мислення учнів на уроках правознавства. *Історія та правознавства*. 2004. № 11-12. С. 2-4.

36. Кашкарьов Г. В. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Х. : Основа, 2011. 64 с.
37. Кожум’ка О. Гра при вивченні історії в 6–9 класах. *Історія в школах України*. 2002. №1.
38. Коляда І. А. Методичні засади професіограми вчителя правознавства. *Історія*. 2005. № 2. С. 8–18.
39. Комар В. Як розвивати правове мислення. *Історія України*. 2007. № 4. С. 10-14.
40. Мисан В. Місія шкільної історії: вчити мислити, чи зазубрювати факти-події? *Проблеми дидактики історії*. 2017. Вип. 9. С. 77–85.
41. Наровлянський О. Д. Правознавство (практичний курс): підруч. [для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл.]. К.: Грамота, 2009. 216 с.
42. Настільна книга молодого вчителя історії та правознавства / [авт.-уклад. І. П. Нікітіна, О. В. Галегова, Ю. О. Нікітін]. Х. : Ранок, 2010. 256 с.
43. Нетеча С. Використання аудіовізуальних та мультимедійних засобів на уроках історії. *Історія України*. 2006. № 10. С. 13.
44. Нікітіна І. П., Нікітін Ю. О., Шеліхова В. В., Кожемяка О.Л. Науково-дослідницька діяльність учнів 5-11 клас. Х.: Вид. група «Основа», 2006. 144 с.
45. Ольхіна Н. І., Діденко Н. Г., Непран Л. М., Черкаська Л. С. Історичні олімпіади. Х.: Основа, 2005. 336 с.
46. Пометун О. Запитання як найважливіший спосіб взаємодії вчителя і учнів. *Історія в школах України*. 2006. №3. С. 25–29.
47. Пометун О. Після цього уроку ваші учні зможуть....., або поговоримо про результати навчання. *Історія в школах України*. 2004. №6. С.15–19.
48. Рябовол Л. Т. Навчання правознавства учнів основної і старшої школи на засадах системного підходу. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ: БДПУ, 2011. № 2. С. 213–220.
49. Старжець В. І. Використання прийомів формувального оцінювання на уроках історії. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали*

Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 173-177.

50. Танцюра А. І. Інтерактивні технології на уроках правознавства. Х.: Основа, 2005. 96 с.
51. Терно С. Історичне мислення: як його розвивати? *Історія в школах України*. 2007. № 5. С. 8–12.
52. Терно С. Формування наукових понять в учнів 9-х класів на уроках історії. *Історія в школі*. 2001. №1. С.13–19.
53. Тиждень з історії та правознавства в школі / упор. Н. Харківська. Х.: Основа, 2006. 112 с.
54. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі. *Історія в школах України*. 2002. №1.
55. Холковська І. Л. Організація діяльності класного керівника: навч. посіб. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 195 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України. Розділ – Загальна середня освіта. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita
2. Нова українська школа. Режим доступу: https://nus.org.ua/
3. Чинні навчальні програми. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi
4. Інститут модернізації змісту освіти. Режим доступу: https://imzo.gov.ua/
5. Інститут педагогіки НАПН України. Розділ – методичні посібники. Режим доступу: https://undip.org.ua/rubric/metodman/
6. Освітній проєкт «На урок». Режим доступу: https://naurok.com.ua/
7. «Всеосвіта» - Національна освітня платформа. Режим доступу: https://vseosvita.ua/
8. Шкільне життя. Режим доступу: https://www.schoollife.org.ua/
9. Український інститут національної пам'яті. Режим доступу: http://www.memory.gov.ua

10. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/
11. Електронна бібліотека Чтиво. Розділ – Історична література. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/
12. Книги та підручники з історії України та всесвітньої. Режим доступу: http://history.vn.ua/